

POSTHOORNKERK
Haarlemmerstraat 124-126
in Amsterdam

Westerdok, gezien vanaf scheepswerf De Zwaan op het Bickersplein, richting de Haarlemmer Houttuinen. Op de achtergrond de Posthoornkerk in aanbouw met links daarvan de lantaarn van de Ronde Lutherse Kerk, 1862, foto Jacob Olie, Stadsarchief Amsterdam.

De parochiekerk van Onze Lieve Vrouwe Onbevlekt Ontvangen, de 'Posthoorn', is een belangrijk vroeg werk van P.J.H. Cuypers (1827-1921).¹ De kerk staat op de plaats van een eerdere, zeventiende eeuwse kerk met dezelfde naam. Na het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 werd de Posthoorn tot parochiekerk verheven en kon de bouw van de nieuwe kerk in 1860 aanvangen. Dit duurde tot 1863, maar de voltooiing volgde pas in 1889 met de oplevering van het westelijk transept en het tweetorenfront. Door de sloop van drie huizen ontstond het huidige voorpleintje. De Posthoornkerk is een driebeukige kruisbasiliek met dubbele galerijen in het schip, omdat het kleine bouwterrein dit noodzakelijk maakte. De klaverblad-vormige oostelijke partij wordt bekrond door een vieringtoren.

In het interieur is een keur aan verschillend gekleurd baksteen toegepast, een toenmalige noviteit.

Mede door de sloop van de Haarlemmerhouttuinen in de zestiger jaren van de vorige eeuw nam het aantal parochianen in de buurt sterk af. Toen vanwege de algemene ontkerkelijking de oude parochiale structuur van de binnenstad in 1971 werd opgeheven, besloot het Bisdom de monumentale en moeilijk te onderhouden Posthoornkerk af te stoten.

Nadat onttrekking aan de eredienst in 1976 had plaatsgevonden, werd het verwaarloosde gebouw zelfs bedreigd met sloop, omdat eigenaar Citykerk op de plek bejaardenwoningen wilde neerzetten. De buurt en de gemeente Amsterdam wensten dit te voorkomen

en werden geholpen door de plaatsing op de rijksmonumentenlijst in 1972. Diverse sloopaanvragen en rechtszaken volgden, waarna sloop onvermijdelijk leek. Uiteindelijk verzamelde Stichting 'de Posthoornkerk' in 1986 de middelen voor herbestemming en restauratie en kon de kerk worden aangekocht. In 1989 werd de vernieuwde Posthoornkerk, met een deel tot kantoor getransformeerd, in gebruik genomen. Het schip, de dwarsbeuken en het koor bleven beschikbaar voor evenementen. Stadsherstel Amsterdam werd in 1999 eigenaar door de fusie met het Amsterdams Monumenten Fonds. Hierdoor konden ook in 1998 en 2010-2011 grootschalige restauraties blijven plaatsvinden.

¹Redegevende omschrijving nr. 1289, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

INTERVIEW MET WILLEM VAN ITERSON

POSTHOORNKERK

In de Haarlemmerstraat 124-126 staat na een derde restauratie binnen vijftientig jaar een prachtig gebouw in het zonlicht te glanzen. De Posthoornkerk is weer als nieuw. In 2011 is er hard gewerkt aan de vierde fase van de restauratie. Lange tijd was er niets aan het herstel van de buitenzijde gedaan en dat was op diverse plaatsen goed te merken. De kerk heeft geruime tijd in de steigers gestaan - alleen het opbouwen ervan nam al een maand in beslag - maar de restauratie is inmiddels voltooid.

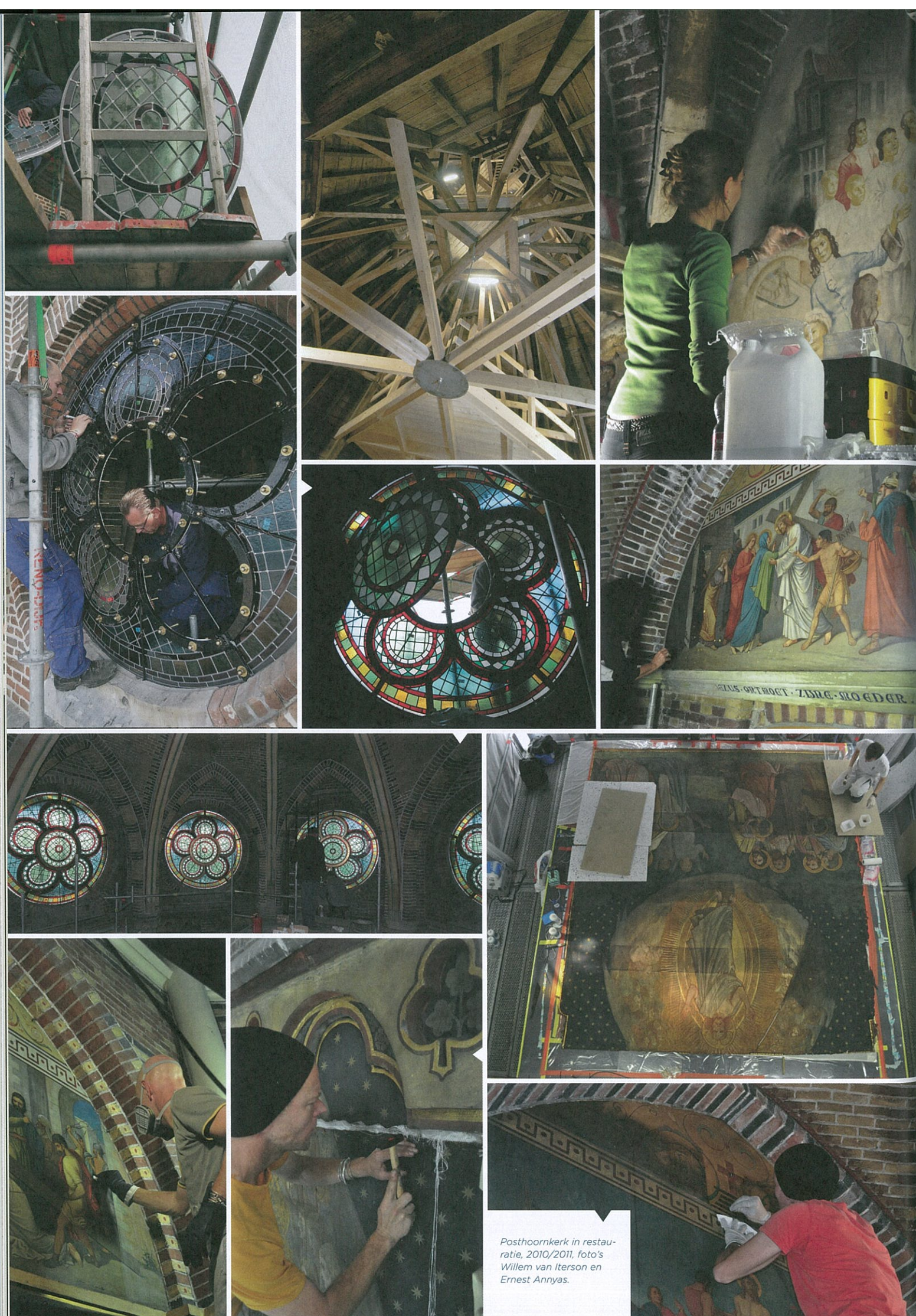
Projectleider ir. Willem van Iterson is er maar wat blij mee. Gevraagd naar zijn meest bijzondere project van 2011 noemt hij de Posthoornkerk. Dat komt mede omdat het een heel grote restauratie betreft en dan ook nog van een prachtig rijksmonument. Hij noemt het 'het summum van restauratie'.

Ontwerptekening Posthoornkerk door P.J.H. Cuypers, 1887, Stadsarchief Amsterdam.

RESTAURATIE VAN LEIEN, GOTEN EN GLAS-IN-LOOD

Het was ook het eerste project waarmee hij aan de slag ging na zijn komst (in 2010) naar Stadsherstel. "Ik heb vanuit het verleden niet zo heel veel ervaring met restauratie van monumenten" - Van Iterson werkte ruim twintig jaar als architect van voornamelijk nieuwbouw en restaureerde ooit twee panden aan de Herengracht - "en ik viel dan ook met mijn neus in de boter bij de restauratie van de Posthoornkerk. Als een spons nam ik alle informatie in me op. En, heel belangrijk, we hadden een steengoede aannemer." De aannemer (Jelle Dijkstra van Reno Dijk, red.) was ook al bij een eerdere renovatie van de kerk betrokken. Toen werd het voegwerk aan het interieur hersteld. Ook de architecten Dick Bak en Peter de Vries komen ter sprake als we het hebben over ervaring. Dus gebruikmaken van de *knowhow* van deze mensen en een flinke dosis logisch nadenken Van Iterson zelf, zorgde ervoor dat het project prima verliep. "En ik sprak heel regelmatig met Paul Morel van Stadsherstel over

deze restauratie, want hij is natuurlijk de oude rot in het vak die hierin heel ervaren is. Hij op zijn beurt vond het leuk om op die manier toch nog bij de restauratie betrokken te zijn.“

Een dergelijk project realiseer je natuurlijk niet zonder dat er overlast ontstaat voor huurders en omwonenden. Meestal kon iedereen goed worden voorbereid op wat er komen ging qua werkzaamheden. Maar het uitbikken van de voegen heeft wel voor overlast gezorgd. Het doordringende drillboorachtige geluid daarvan - Van Iterson doet het even voor - is op zijn zachtst gezegd niet te negeren. Vandaar dat met de aannemer werd afgesproken dat werk te beperken tot 2 á 2 ½ uur per ochtend. Tijdens de werkzaamheden zijn er nog allerlei zaken naar boven gekomen die ook moesten worden hersteld. Het project werd daardoor vertraagd. Maar het was wel een bewuste keuze, want het reguliere groot onderhoud dat eens in de zoveel jaren gebeurt, is in tijd naar voren gehaald omdat de steigers er nu toch stonden. “Alleen zo'n steiger bouwen kost al ongeveer een ton.” Hierdoor is werk dat pas over vijf jaar gedaan zou moeten worden nu al ‘meegenomen.’

“DE POSTHOORNKERK IS HOGESCHOOL-RESTAURATIE”

Aan de buitenkant werden in de vieringtoren alle roosvensters in oude glorie hersteld. Elk deeltje gekleurd glas is schoongemaakt en in nieuw lood teruggezet. Het draadglas aan de buitenkant werd vervangen door voorzetramen van helder glas aan de binnenzijde. De prachtige glas-in-lood ramen zijn nu zowel van de binnen- als van de buitenkant te zien.

In het interieur is ook het nodige werk verzet. Zo werden drie kunstschaten gerestaureerd. De restauratie van het linoleumschilderij ‘De Hemelvaart van Christus’ had veel voeten in de aarde. Het is van de muur getakeld en op een grote hoge steiger gerestaureerd, waarna het weer voorzichtig omhoog is gehesen. “Wat er tevoorschijn kwam bij schoonmaken was magnifiek”, zegt Van Iterson. “Per dag zag je de kleuren terugkomen.” Ook de Secco schildering van Maria van Kevelaer en de kruiswegstaties werden door het daarin gespecialiseerde bedrijf Rescura gerestaureerd.

De grootste verrassing die Van Iterson is tegengekomen is iets wat hij eigenlijk wel wist. De werking van roest. Maar op deze schaal was dat toch wel een nieuwe ervaring, zegt hij. “De kracht van roest op materialen is enorm. De trekankers (lange ijzere staven die in het metselwerk zijn ingebracht, *red.*), die zorgen dat die toren rechtop blijft staan, waren zo uitgezet door roest dat natuurstenen blokken van 30 cm bij 30 cm en dan anderhalve meter lang volledig gebroken waren.”

“Een interessant project”, vertelt Van Iterson, “omdat je je moet bewegen in een kleine ruimte. De kerk mag

Posthoornkerk na restauratie met nieuw voorplein, 2012, foto Ernest Annyas.

dan wel groot zijn, maar de bouwplaats was dat niet. Je probeert het allemaal zo efficiënt mogelijk te doen. Een keet voor de bouwvakkers, de aanvoer van materialen, de afvalstromen reguleren.” Dus planning is van groot belang vanwege de beperkte ruimte. “Het mooie van dit project vond ik wel om te zien hoe die heel oude detaillering (natuursteen vastgezet met ankers, *red.*) in elkaar zit, terwijl de Posthoornkerk nog een relatief nieuwe kerk is. De Posthoornkerk vind ik het summum van restauratie.”

De kerk is in december 2011 bouwkundig opgeleverd. Het voorplein kan inmiddels niet meer als ‘openbare’ fietsparkeerplaats worden gebruikt. Het voorplein - met twee nieuwe banken en bomen - is alleen toegankelijk voor huurders en bezoekers.

“DE KRACHT VAN ROEST OP MATERIALEN IS ENORM”